

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 február Ról-ról

Almási Miklós: Lendvai mint superbrand (Paul Lendvai: Három élet. Beszélgetés Mihancsik Zsófiával. Budapest, 2012, Kossuth Kiadó.)

Nagy figura, úgy értem azon a képen, ami Mihancsik Zsófia „beszélgetőkönyvéből” előttünk áll. Olykor figyelem az ATV-ben, amikor kérdezik, hihetetlen precízen válaszol, mondatai ezernyi információt tartalmaznak, némi iróniával fűszerezve, de sohasem anyázik – elemez. Több emelettel magasabbról nézi azt, ami nálunk történik. Ebben a dialógbökönyvben három életének titkairól beszél. Hogy túl legyünk a cím metaforáján: első élet Budapest, Szabad Nép, MTI, majd börtön és disszidálás; második: Bécs, repülés a világ központjába; a harmadik: (magyar) felesége (Borbíró Zsóka) mellett visszatér a honi politika peremére, nyolcvan felett, új egzisztenciával a „kint is vagyok, bent is vagyok” bölcs, nyugtalan kérdező kommentátor szerepét alakítja magának.

Mindig is az érdekelt, hogyan tudott magyar (disszidens) létére, nevetségesen fiatalon ilyen gyorsan beemelkedni a bécsi társadalmi-politikai elitbe, sőt a *Financial Times*ba avanszálni, a Bilderberg-csoport, a globális politikai-pénzügyi elit szekretív éves találkozóinak szinte állandó meghívottjának szerepéig, ORF-intendáns posztjáig. Persze a könyv nem karrierelemzés, Mihancsik nem is kérdez ilyen intimpistás dolgokat, de a könyv harmadára mégis fény derül arra, hogy mi repítette ilyen sebességgel ilyen magasságokba. Először is Lendvai már itthon is kitűnő újságíró volt – jól írt –, aztán börtönháttérrel ment ki (ajánlólevél). De ez csak kb. magyarázat. A döntő az elementáris akarat plusz tehetség. Meséli, hogy a *Financial Times*nál először csak anyagmozgató volt – szállított magyar és kelet-európai híreket, elemzés-nyersanyagokat, vagyis egészen lent kezdte. Csakhogy amit szállított, olyan jónak ítéltetett, hogy hamar bekerült a lap belső körébe.

Ám még ez sem magyarázat. A dolog ott válik forróvá, mikor a felkészülésről beszél: hihetetlen hangyamunkával állított össze sajtófigyelőket, dossziékat egyes országokról, témákról, építette kapcsolatait azokkal, akik tudtak valamit (persze kölcsönös volt az érdek velük, nemcsak leszívta az adatokat...). De hogy a munka nehezét érzékeltessem, csak megemlítem, hogy Kelet-Európából kitiltották, jó ideig csak Jugóba mehetett, ha az eseményeket (mozgatókat) közelről akarta látni: onnan figyelte, mi-hogyan-miért történik errefelé. De ha már ott van, és ha érteni is akarja, hogy mit-hogyan látnak – hipp-hopp megtanult szerbül. Hát ettől lehidaltam. Na jó, szerénykedik, mondja, hogy kicsit tudott oroszul, és a szerbet orosz akcentussal beszélte – bakfitty. Nem olyan egyszerű a napi meló mellett egy nyelvet írás-olvasás szinten felszívni. És nem volt lacafaca, gyorsan kellett, mert hírversenly volt, a konkurens tudósítók, lapok óriási apparátussal dolgoztak, ő meg egyedül, szakterületéről (Kelet-Európa) elzárva egy ilyen nézőpontváltás élet-halál kérdés volt számára. És bejött. (Naná, hogy bejött – kinek volt akkor

olyan áttekintése a régióról, Magyarországról, a szomszédos országokról, a világpolitikai körülállásról: a konkurencia szakosított volt, egy újságíró egy országra specializálódott, ő meg kezében tudhatta az egészet.) Hát kb. így jellemzi azt a hatalmas melót, amit beleinvestált bécsi újjászületésébe (a második életébe). És, ugye, erre jön még rá a tehetség: nem mindenki tud olyan élvezetesen írni, netán – ha interjúról van szó – kérdezni (lecsapni az elhallgatott apróságokra, amin múlik az információ).

Na, jó, ezek kvázi technikai előfeltételek (jóval többek annál, de hagyjuk), ehhez jött még a Lendvai-specialitás: *a tárgyilagosság*. Semmilyen divatos, szlogenszerű vagy politikailag elvárt írásmódba nem ment bele: írta azt, amit látott-gondolt. Kutatási anyagát plusz véleményét adta: *sine ira et studio*. Akkor is, ha a vevőnek ez nem tetszett. Kockázatos pozíció volt – elsőre, bár később –, legtöbbször kiderült, hogy Lendvainak volt igaza, és ezt a lapok vissza is igazolták. (Nem értem, miért írok múlt időben: ma is ilyen, ezért fogadják ma is államfők, nagy emberek, veszélyes régiók figurái.)

Kérdezni tudni kell (nem egyszerű), Mihancsik ebben verhetetlen. Emlékszel a Nádas „interjúkötetére”? (*Nincs mennyezet, nincs földém*, 2006) Nagyot szólt. Ez az „életgyónás”, amit a kezemben tartok, más műfaj, de mélységét tekintve ugyanaz a szigorú tárgyszerűség és oknyomozó kíméletlenség vezeti. Baráti csevegést folytat – tegeződnek –, ám ha Lendvai valamit kihagy, vagy valamiről nem szeretne szólni, rákérdez, térjünk vissza oda, nincs mese. És majdnem annyit tud Lendvairól, mint ő maga (talán többet is – a róla szóló irodalmat, pletykákat, visszhangokat is betárazta...). Persze soha sem állít csapdát, nem csipkelődik – csak pontos.

Lendvai bécsi startja viharos volt, a munka, a kapcsolatteremtés, egyszóval új egzisztencia kialakítása napi tíz-egynéhány óráját vitte el. De nagy vagány, csinos fiatalember volt, a nők körülrajongták: a politikai szféra elemzésén, írásainak színes világán túl tudott valamit, ami vigasztalhatta küszködéséért. Két házassága is szerencsésre sikerült – és Lendvai gáláns élettársként hálával adózik asszonyainak, akik számos aprósággal, tanáccsal segítettek. (Pi. felesége beszél rá, hogy állítson fel egy archívumrendszert, amit aztán kezel, ám ami nélkül képtelen lett volna könyveket írni: tények, adatok, számok kincsesbányája lett ez a privátdokumentáció. Amitől aztán – a naponta felhalmozódó újabb és újabb lapkivágások, tényrögzítések révén túl is nőtt rajta – költözésekkor felében-harmadában meg kellett válnia.) Szóval rossz szó csak első feleségét illeti, aki – míg Lendvai börtönben volt – megcsalta, amikor végre szabadult, nem találta otthon: rémes história. De itt csak pár mondat szerepel átkozódások helyett: lovagias volt. És kalandjai ellenére kitartó: második felesége demenciában szenvedett élete végén, Lendvai azt mondja: ha tíz évig tartott volna ez a végjáték, akkor is vele maradok. Nem valami általános férfiállhatatosság. (És mégis szememet szúrja egy mondata. Jelenlegi feleségével kapcsolatban mondja: mielőtt elvettem volna, három viszonyomat is fel kellett számolnom. Hm, nem egy lovagias bonmot...)

Azt mondtam, vagány volt, ami nemcsak privát kapcsolataiban jellemezte: bele mert vágni veszélyes vállalkozásokba. (Mondjuk, Jaruzelskivel interjút készíteni a rendkívüli állapot idején nem volt életbiztosítás – a szemben álló felek valamelyike rászállhatott volna erre a bécsi firkászra.) De nem: először is ki tudta harcolni, hogy őt fogadják a „problematikus” politikusok, és aztán a veszélyes szituációkból mesterien tudott kijutni és persze belőlük (feldolgozásukból) hasznot húzni. Példája általános tanulság számomra: az újságírás sem megy bátorság nélkül – nagy kockázat nagy siker, mondhatnám. (Igen, mondhatnám, habár ma ez a mondat cinikusan hangzik: a bátor zszurnaliszták hősihalott-listája százötven körül jár, azoké, akik vállalták a kockázatot. Más világban élünk, mint Lendvai *anno*. De akkor is veszélyes szakma volt az övé. Ráadásul nemcsak önmagát kellett védenie, hanem szüleit, főképp anyját, aki Pesten maradt, és csak 1962-ben sikerült kivinnie Ausztriába. [Ami melleleg – abban az időben –

mesterhúzás volt.] A mama kimentése után némileg könnyebb lett a kockázatok vállalása Magyarhont illetően.)

Persze ahhoz is bátorság kell, hogy tárgyilagos maradjon. Főleg magyar ügyekben, ahol nagy volt a nyomás rajta – részint az itthoni (Kádár-kori) elvárások, részint az emigráció támadásai miatt. El lehet képzelni. A könyv jó pár példát hoz e csapdákra. Lendvai fő menekülési útja az volt, hogy kezdettől fogva ki akart kerülni a magyar kreliből: Bécsben, illetve a nemzetközi páston ne könyveljék el „magyarszakértőnek”, olyannak, akivel csak „hungarikumokban” érdemes konzultálni. Ám külső őrszem-posztjának előnyeit máig kihasználja

Az elemzés, interjúkészítés, szerkesztés önmagában könnyen napi rutin lehet, akkor emelkedik ki a napi újságfolyamból, ha az írások mögött valami egyéni filozófia (világkép) is áll. Nem a Nagy Elméletet aprópénzre váltó kvázi teóriára gondolok, de arra igen, hogy a komoly közírót – akire holnap is emlékeznek – az teszi jelentőssé, ha valami egyénit gondol a világ folyásáról, nemcsak szellemes, de valami gondolati tartás is áll írásai mögött. Lendvainak pl. ilyen „házi filozófiája” a véletlenek és a nagy emberek szerepének egymást feltételező libikókája. A történelem trappolását olykor apró véletlenek fordítják új irányba, és ehhez a kurzusváltáshoz többnyire készen áll már egy személyiség is. Gorbacsov felbukkanása a példa. Az orosz politbüroban véletlenül meghalt egy ügyvivő, és (második véletlen) volt egy jelölt Szibériában, akit a különböző frakciók egymást bénító felállása miatt elfogadtak. Senki se tudta, hogy mi jár ennek az embernek a fejében. S mégis: fellépése felrobbantotta a halódó birodalmat. A kettő együtt készítette elő a világtörténelmi fordulatot, amihez azonban – ismét Lendvait idézem – fel is kellett nőni. A „nagy emberek” többnyire nem készen ülnek be a történelem pilótafülkéjébe, de van olyan rejtett tartalékuk, amiből ki tudják alakítani hosszú távra meghatározó szerepüket. És nemcsak pozitív irányba, „ki hitte volna, hogy Szíriában egy jámbor szemorvosból, Bassár el Asszadból olyan hóhér lesz”. Persze fontosabb a történelmet előreterelő egyéniségek szerepe. Lendvai Kádárt idézi. „Az ő ravasz és ügyes politikája nélkül, amelyet a Szovjetunióval és saját belső ellenfeleivel szemben folytatott, nem lett volna Magyarország az az élhető ország, amilyenné a hatvanas években lett... Egy lebecsült, színtelen politikusból lett képességei révén nagy politikus.” Persze ehhez a „felnöveshez” át is kellett alakulnia: Kádár – mondja – mindenkit elárult, személyesen felelős Nagy Imre haláláért, „végül lett belőle egy *pater familias*, olyan apafigura, mint milyen Ferenc József volt”. És a véletlen: az oroszok őt vitték el, gyúrták, masszírozták, „és mégsem egy eltorzult lelkű szörnyeteg lett belőle, hanem fel tudott nőni a politikai feladathoz”. Orbán Viktorról egy félmondatban megjegyzi, hogy bár zseniális hatalomtechnikus, erre a történelmi küldetés szintre nem tudta feltornászni magát.

Ez a beszélgetőskönyv – életrajz, így aztán természetes, hogy ennek a történelemfilozófiának tengelyében is Bruno Kreisky osztrák kancellár áll: Lendvai a vele való kapcsolatot tekinti élete centrális fordulatának. Idehaza Kreisky mitikus figura lett, az osztrák csoda megteremtője, kelet-európai Svájc létrehozója, a precízen lavírozó nagy formátumú politikus mintaképe. Lendvai árnyaltabb képpel szolgál, igaz, többnyire kettejük konfliktuspontjaira emlékszik. Merthogy pl. hatalomra kerüléséhez paktumot kötött az osztrák szabadságpárttal, igaz, később levált e pátról (nem volt rá szüksége), de a probléma megmaradt. Mint ahogy az is, amikor 1974-ben a náciüldözött Wiesenthal leleplezte, hogy négy minisztere SS-tag volt, és Lendvai nyilvánosan kritizálta ezért Kreiskyt. Én csak ámuldozom: a sötét kompromisszumokról nem tudtam, csak arról, hogy sikeres volt a végeredmény, az oda vezető utat nyeretlenként képzeltem el. Másrészt Lendvai kemény bírálatai dacára együtt maradt ez a páros, sőt – mint Kreisky titkárnője elárulta – a főnök kifejezetten szerette, hogy Lendvai „belepofázik” ügyeibe. Fura egy viszony, de mintaszerű: mi más dolga lenne egy csúcsértelmiséginek? Halála megrázza. A könyv szenvedélymentes, fakó szövege végre egyszer személyesre vált: két bekezdésben siratja el volt főnökét: szinte újraéli a ravatal melletti percek fájdalmát. Mert sokat tanult tőle, többek között azt is, hogy a politikában nem szabad gyűlölködni: Lendvai minden kormány embereivel korrekt

viszonyt tartott fenn – mondanám, ez az újságírói minimum, s egyben az írásbeli tisztánlátás alapja (ha van ilyen).

Hogy mi a véleménye hazánk elmúlt tíz évéről, azt legutóbbi könyvében, az *Eltékozolt országban* (2011) mondja el. Ott sem hangoskodva, majdnem a történész *sine ira et studio* vizsgálatával. Csúszunk lefelé abszolút mértékben is, szomszédjainkhoz viszonyítva is, ha a beszélgetés során szóba kerül, itt is ennek a szomorú pályának okait elemzi. Akárhogy is: jelentős alakja a 20. századi újságírásnak, majd minden főbb elismerést meg is kapott.

Ezért nem voltam elragadtatva, hogy a szöveg olykor öndicséretbe, vívmányai felsorolásába, önnön vállveregetésébe fordul. Néha nagyon is zavaró módon. Nem kellett volna. Lendvai az Lendvai, azaz *superbrand*, neki ilyesmire nincs szüksége: amit megírt, amit végbevitt, magáért beszél, a nemzetközi porondon a legfelső szinten jegyzik. De lehet, hogy csak dialógusforma – élőbeszéd – ragadja magával. Mihancsiknak meg elég dolga akadhatott a tematikus kontrollal, hogy sztorizó – egyébként mindig élvezetes – szövegeit egy-egy fókusz köré csoportosítsa. Mit mondjak: klaszszak így együtt.

Paul Lendvai: Három élet. Beszélgetés Mihancsik Zsófiával. Budapest, 2012, Kossuth Kiadó, 224 oldal.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Almási Miklós: Ketten beszélgetnek (Mihancsik Zsófia: Nincs mennyezet, nincs földem. Beszélgetés Nádas Péterrel. Pécs, 2006, Jelenkor Kiadó, 384 oldal.)** Almási Miklós Ketten beszélgetnek Mindig erről szerettem volna olvasni...
2. **Almási Miklós: A szabadság kézikönyve (ean-Paul Sartre: A lét és a semmi. Egy fenomenológiai ontológia vázlat. Fordította Seregi Tamás. Budapest, 2006, L'Harmattan Kiadó.)** Almási Miklós A szabadság kézikönyve Hatvanéves. Vastag könyv, tömény filozófia....
3. **Almási Miklós: Beszólás középről (Paul Krugman: A liberális lelkiismeret. Fordította Orosz Ildikó. Budapest, 2010, Gondolat Kiadó, Demos Könyvek. 346 oldal, 2890 forint.)** Krugmant (a New York Times kolumnistáját) „pimasz” gazdasági jegyzeteiért régóta...
4. **Almási Miklós: A depró mint üzlet (Szendi Gábor: Depresszióipar. Budapest, 2005, Sík Kiadó. 306 oldal, 2700 forint.)** Almási Miklós A depró mint üzlet Most Pilátus leszek...
5. **Almási Miklós: A lakható város álmai (Michiel Wagenaar: Városépítészet és polgári szabadság. Hat európai főváros fejlődésének összehasonlító elemzése. Fordította Bérczes Tibor. Budapest, 2012, Terc Kiadó.)** A téma: összehasonlító európai várostörténet. És a rajzszög, amire az...

Cimkék: Almási Miklós